

Şaban Sağlık

HİKÂYE/ANLATI/YORUM

Şaban Sağlık: 1962 yılında Ordu'nun Korgan ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Korgan'da tamamladı. 1981 yılında girdiği Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü 1985'te bitirdi. 1986-1992 yılları arasında Bayburt ve Samsun'da öğretmenlik yaptı. 1992'de mezun olduğu bölüme araştırma görevlisi olarak atandı. Aynı yıl, yüksek lisans eğitimini tamamladı. 1998'de de doktorasını bitirdi. 1998'de Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne öğretim üyesi olarak atanan ve 2004 yılında doçent olan Şaban Sağlık, 2010 yılında profesör oldu. Şaban Sağlık, halen bu görevini sürdürmektedir. **Mustafa Kutlu Kitabı** (2001), **Beşir Ayvazoğlu Kitabı** (2004), **Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri** (2004), **Doğumunun 100. Yılında Necip Fazl** (2004), **Hüseyin Su Kitabı** (2005), **Hapishane Kitabı** (2005) **Ömer Seyfettin'i Yeniden Okumak** (2006), **Geçmişten Geleceğe Samsun/1. Kitap** (2006), **Mustafa Necati Sepetçioğlu** (2007), **Bildiriler** (2007), **Türkiye III: Dini Yayınlar Kongresi** (2007), **Nevin Önberk Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları Sempozyumu I/Tiyatro** (2008), **Hikâyenin Bugünü Bugünün Hikâyesi/80 Sonrası Türk Hikâyesi Sempozyumu** (2008), **Doğumunun 800. Yılında Mevlana'yı Anlamak** (2009), **Doğu-Batı** (2009), **1980 Sonrası Türk Romanı Sempozyumu/Bildiriler** (2009), **Yazarların Şehri/Kahramanmaraş** (2009), **Şiir Adımlı Bir Yolcu (Haydar Ergülen Kitabı)** (2010), **Doğumunun 170. Yılında Uluslar arası Namık Kemal Sempozyumu Bildirileri** (2010, Cilt II), **Medeniyetin Burçları/Rasim Özdenören** (2011), **100. Yılında Yeni Lisan Hareketi Ve Millî Edebiyat Çalıştayı** (2011), **Çok Sesli Bir Yazar: Rasim Özdenören/Sempozyum Bildirileri** (2011), **Doğumunun 100. Yılında Uluslar arası Cahit Sıtkı Tarancı Sempozyumu Bildiriler Kitabı** (2013), **Türk Edebiyatına Açılan Pencere: İnci Enginün Armağanı** (2014) gibi kitapların ortak yazarlarından biri olan Sağlık'ın "**Cahit Sıtkı Tarancı'nın Hikâyeleri Üzerine Bir İnceleme**" (Hece Yay. 2003), Ali Fuad (Bilgen), **Mustafa Kemal Paşa ve Köse Hoca** (1920)/İnceleme-(Metin/Samsun 2010); **Popüler Roman-Estetik Roman** (Akçağ Yay. Ank. 2010) ve **Bir Popüler Romancı/Bir Estetik Romancı** (Akçağ Yay. Ank. 2010) adlı yayımlanan dört kitabı daha vardır. Ulusal ve uluslar arası çok sayıda sempozyum ve kongrelerde de bildiri sunan Şaban Sağlık'ın *Türk Edebiyatı, Türk Yurdu, Hece, Heceöykü, Yom-Sanat, Kafkağı, İlmî Araştırmalar, Ahilik Araştırmaları Dergisi, Dergâh, Kitap-Haber, Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim, Temrin, Türk Dili, Granada* gibi dergilerde çok sayıda makalesi yayımlanmıştır.

HİKÂYE
ANLATI
YORUM

ŞABAN SAĞLIK

HECE YAYINLARI

Hece Yayınları: 329
İnceleme

Birinci Basım: Kasım 2014
© Hece Yayınları

Kapak Tasarımı: Sarakusta
Teknik Hazırlık: Bülent GÜLER

Baskı: Dumat Ofset
Tel: (0.312) 278 82 00

ISBN: 978-605-9954-60-0

HECE YAYINLARI
Konur Sk. No: 39/1-2 Kızılay/Ankara
Yazışma: P.K. 79 Yenişehir/Ankara
Telefon: (0 312) 419 69 13
Fax: (0 312) 419 69 14
e-posta: hece@hece.com.tr

İÇİNDEKİLER

Sunuş / 7

I. BÖLÜM: ANLATIDAN ÖYKÜYE

- Anlatmak Yaşamaktan Daha Zor / 17
Öykünün Evrensel Dili (Yapısı) / 21
Görüntünün Dili /Sözcüklerin Dili / 43
Türk Öykücülüğünde Postmodern Durum / 61

II. BÖLÜM: ÖYKÜNMECE

- Öykülerdeki “Tip”lerin Yaşadıkları Yer ve Zamanla
İlişkileri ve Dönemlerin Belirlediği Tipler / 97
Öyküde Melankoli ve Melodramın Sınırları ve Klişeleri / 113
Türk Öyküsünde Bir Anlatım Tekniği Olarak Bilinç Akımı / 125
Modern/Postmodern Öykü ve Romanda Anlatıcının
Değişimi ve İşlevi / 147
Türk Roman ve Öyküsünde Deneysel-Somut Çalışmalar / 169
Öykümüzde Biçimsel Yenilikçi Arayışlar / 191
1. 2. 3. Tekil Şahıs Anlatım İmkânları / 205

III. BÖLÜM: ÖYKÜNME EFEKTLERİ

- Öykünün Şiirdeki Macerası / 225
Minimal Öyküler ve Şiir / 255
Öykü Dilindeki Şiirsellik / 267
Küçürek Öyküler ve Fıkralar / 285
Sözü Azaltmak: Şiire Yaklaşmak / Sözü Çoğaltmak:
Öyküye Yaklaşmak / 313

IV. BÖLÜM: ÖYKÜDEN ANLATIYA

- Halk Hikâyelerinde Tahkiye Tekniği ve Kurgu / 329
Gezi Tekniği ve Edebiyat / 343
Bir Taşra Öykü Estetiğinden Bahsedilebilir mi / 355

V. BÖLÜM: SÖYLEŞİ

- Şaban Sağlık ile Şiir ve Hikâye Arasındaki
Geçişler Üzerine / 373

SUNUŞ

Her ne kadar günümüzde itibar erozyonu yaşasa da, esasında bizim medeniyetimiz bir “kıssa medeniyeti”dir; bir başka ifadeyle “hikâye medeniyeti”. Hikâyenin böylesine yüceltilmesi ve hala revaç bulması gerçeğini bir tarafta tutalım; şu durumu nasıl izah edeceğiz: “Bana hikâye anlatma!..”; “Bana masal okuma!..”; “Geç bunları, bunlar hikâye, bana gerçeği anlat!...” şeklinde hemen her gün sokakta ve işyerimizde, hatta ailemizde sıkça duyduğumuz sözleri nereye koyacağız?...

Bu ve benzer sözlerin özellikle günümüzde hala sıkça kullanılması “hikâye medeniyeti”nin itibar yitimini mi göstermektedir? Şayet bu durum hikâye medeniyetinin itibar erozyonu ise, hala televizyon dizilerinin revaçta olmasını nasıl değerlendireceğiz? Hatta sıkışınca hala bir Nasrettin Hoca ya da Temel fıkrasının imdadımıza yetişmesini hangi gerekçeyle açıklayacağız? Bunları da geçelim...

İnsanlar bilhassa günümüzde neredeyse hemen her anlarını kayıt altına almak istiyorlar. Özellikle facebook ve twitter gibi internet imkânlarını neredeyse kullanmayan yok gibi. Üstelik bu imkânları kullanmak için bilgisayara da gerek yok. Herhangi bir cep telefonu bile bu iş için yeterli. Bu yüzden olmalı, insanlar havada, karada, denizde; evinde, işyerinde, sokakta, caddede, tatilde, gezide... velhasıl nerede olursa olsun hemen her anlarını kayıt altına alıyorlar. Bunun için bir başkasının yardımına da ihtiyaç yok. Yani bir insanın kendini görüntülemesi ve kayıt altına alması için artık bir başka insanın (kameraman, fotoğrafçı) yardımı gerekmiyor. Adına sel-

fie (özçekim) denilen uygulama ile insan artık kendi kendine yetebiliyor; kendi yaptıklarını kayıt altına alabiliyor. Bu insan artık “tek kişilik bir kadro” durumundadır. Hem oyuncu hem yönetmen hem kameraman, hem senaryo yazarı... Bir insanın hikâyesinin görüntülenip kayıt altına alınması için gereken bütün sinematik kadro selfie furyası ile tek kişiye indirgenmiştir. Burada şunu vurgulayalım ki, iletişimle ilgili bütün bu gelişmeler başka tartışmaların da konusu. Bizi burada ilgilendiren işin hikâye kısmı.

İster yazılı ister görsel olsun, insanlar hep hikâye peşinde adeta. Facebook ya da twitterda bir şey paylaşan, duyduğu bir hikâyeyi sanki herkese anlatmak istiyor gibi. Kendi kendine bir selfie yapan biri de sanki kendi hikâyesini başkalarına anlatmak istiyor.

Biraz da geçmişe bakalım: Başta kahvehaneler ve berber dükkanları olmak üzere pek çok uğrak mekânında özellikle erkeklerin birbirlerine anlattıkları şeyler “hikâye” değil de nedir? Mahalle aralarında, pencereden pencereye yöneltilen tonajı yüksek konuşmalar ve sohbetler; köylerde eskiden beri özellikle genç kız ve kadınların yaptığı çeşmebaşı sohbetleri vs... Bütün bunlar da kadınların birbirlerine anlattıkları hikâyeden başka bir şey mi?

Burada mevzuyu epeyi bir abarttığının farkındayım. Neredeyse her şeye ve her konuşmaya “hikâye” damgası vuruyorum. Bu durumda dedikodunun, gıybet ve insanları çekiştirmenin adını da “hikâye” olarak değiştirmiş oluyorum. Hatta burada daha da ileri gidip şunu söyleyeceğim: “Kimse beni anlamıyor”; “Annem, babam, ailem beni anlamak istemiyor”; “İnsanlar beni dinlemiyor/anlamıyor” gibi iletişim sorunları da temelde bir hikâye sorunudur. “Kimse beni anlamıyor” diyen biri esasında şunu haykırmıyor mu: “Kimse benim hikâyemi dinlemek istemiyor ya da kimse benim hikâyemi bilmiyor.” Ya yaşlanan insanlarımızın (dedelerimiz, ninelerimiz) yakınmalarına ne diyelim? “Torunum beni ilkel buluyor”, “Torunuma göre benim anlattıklarım hurafeymiş...” Bu sevimli hikâye anlatıcılarımız şunu mu söylüyorlar: Bizim hikâyelerimizi torunlarımız dinlemiyor / dinlemek istemiyor...

Bütün bu abartılı açıklamalardan sonra şu noktaya geldik: Esasında iletişimsizlik denen şey, insanların birbirlerinin hikâyesini

dinlememesi ya da merak etmemesi değil de nedir?... Hikâye anlatmada kuraldır: Kendi hikâyesini anlatan kişi, bazen karşıdaki ne yani dinleyiciye şart koşar: “Anlatacağım ama sen de anlatacaksın”; “Bak ben anlattım, şimdi sıra sende; sen de anlat...” Burada herkesin birbirini dinlemesi söz konusu olmuyor mu? İletişim nedir? İnsanların birbirini dinlemesi; insanların birbirleriyle karşılıklı etkileşime girmesi... Demek ki hikâye deyip geçmeyeceğiz. Çünkü hikâye sadece hikâye değil, insanın insanla hemhal olması, insanın insanı dinlemesidir. Kim ki hikâyeyi hafife alırsa yalnız kalır. Çünkü o kişi başkasını dinlemediği için kendisini de başkalarına dinletemez; bu da yalnızlık demektir. Kim ki hikâyeyi önemsemezse, işte o kişi de önemsenmeyen biri haline gelir. Yani mesele “hikâyesi olmak ya da hikâyesi olmamak”tır. William Randall¹ a kalırsa daha pek çok şey hikâye sayılıyor ama şimdilik bunlarla yetinelim.

Yukarıda bizim medeniyetimiz için “hikâye medeniyeti” tabirini kullanmıştık. William Randall’ın görüşlerinden sonra medeniyetimiz için neden bu tabirin kullanıldığı daha net anlaşılacaktır. Allah’ın (C.C.) kutsal kitaplarda neden kıssalara geniş yer verdiği daha bir anlaşılacaktır. Özellikle bütün kutsal kitaplarda yer alan Yusuf Kıssasının neden Kur’an-ı Kerim’de “ahsene’l-kasas” olarak nitelendirildiğini anlıyoruz. “Mantiku’t-Tayr” başta olmak üzere “Mesnevi”, “Kelile ve Dimne”, “Binbir Gece Hikâyeleri” gibi tarihsel doğu metinlerinin hala neden ilgiyle okunduğunu anlıyoruz. Doğru insanı pek çok işini yüzyıllarca “hikâye”lerle halletmiştir. İletişim aracı hikâyeler olmuş; terapi aracı hikâyeler olmuş; eğlence aracı hikâyeler olmuş, fikir edinme ve eğitilme aracı da hikâyeler olmuş... Hikâyelerin daha pek çok işlevini bunlara ilave edebiliriz. Çocukların dünyasındaki masallar da bu durumun başka bir ifadesi değil mi?

Hikâye neden bu kadar önemli ve etkileyici? Hikâye tecrübe demek; hikâye empati demektir. Başka herhangi bir iletişim unsu-

¹ William L. Randall, *Bizi Biz Yapan Hikâyeler*, (Çev. Şen Süer Kaya), Ayrıntı Yay., İst. 1999.

runun insanın sadece bir duyusunu harekete geçirmesine karşılık hikâye layıkıyla anlatılırsa bütün insani duyuları (görme, dinleme, koklama, dokunma, tatma) harekete geçirir. Hikâyenin bunlar gibi pek çok avantajı var.

Hikâye, modern zamanlarda da enstrümanları çeşitlenerek gündemde kalmaya devam etmiştir. Tabii burada hikâye derken sadece yazılmış kısa anlatıları kastetmiyoruz. Yukarıdan beri önemini anlattığımız hikâye kavramı da sadece “kısa hikâye” ya da “öykü” ile sınırlı değil. Günümüzde özellikle “anlatı” kelimesi ile karşılanan ve içinde belirli bir hikâyenin anlatıldığı her metin bir hikâyedir. Bu bağlamda özellikle günümüzde sinema filmleri, dizi filmler, klipler, tiyatro oyunları gibi anlatılar da hikâyeye dâhildir. Aynı yeni perspektifi geçmişe yöneltirsek, destan, masal, halk hikâyesi, fıkralar, menkıbeler, efsaneler vs. gibi anlatı türleri de hikâyedir. Hikâye için yukarıda söylediğimiz her söz aşağı yukarı bütün bu anlatı türleri için de geçerlidir.

Ayrı ayrı türleri bir tarafa bırakıp, bütün bunları “hikâye” kavramıyla kodlayabiliriz. Mademki hikâye insanlar için önemli, insanın vazgeçilmezidir; onu önemli ve vazgeçilmez kılan “şey”lerin ne olduğu sorusu burada karşımıza çıkmaktadır. Bu temel soruyu daha bir alt sorularla genişletmiş ve hikâye kavramının değişik özelliklerine dair pek çok araştırma yapmıştık. Yaptığımız araştırmada ulaştığımız bulgular ve sonuçlar, hikâye sanatının belirli bir sırrını ifşa etmeğe yönelik çabalarıdır. Bu bağlamda yirmiye yakın çalışma çıktı ortaya. Bu çalışmaların her biri dergilerde de, -özellikle Hece dergilerinde- yayımlandı

İşte bu kitap, yirmiye yakın çalışmanın bir kitap bütünlüğünde bir araya getirilmesi düşüncesiyle ortaya çıktı. Kitaptaki yazılar, bir kitap bütünlüğü hassasiyeti ile yazılmadığı, her bir yazı bağımsız olarak kaleme alındığı için ister istemez bazı kopukluklar göze çarpacaktır. Hatta bazı tekrarlar da olacaktır. Yani bazı açıklama ve bilgiler, önemine binaen birçok yazıda tekrar edilmiş olabilir. Kitapta bunlar gibi daha pek çok eksiklik göze çarpacaktır. Ancak buna rağmen, farklı zamanlarda yazılan ve yayımlanan mevcut

yazılar bir kitap bütünlüğü oluşturacak şekilde düzenlenmeğe çalışıldı. Düzenlemede kitap dört bölüme ayrıldı.

Birinci Bölüm için “Anlatıdan Öyküye” adı seçildi. Çünkü bu bölümdeki yazılarda en genel anlamda “anlatı” kavramından yola çıkılarak anlatının nasıl ve hangi süreçlerden geçerek “öykü”ye evrildiği hususu tartışılmaktadır. Bir başka ifade ile bu bölümde “hikâye” sanatının kuramsal-felsefi-estetik boyutu ele alınmağa çalışıldı.

İkinci Bölüm için “Öykünmece” ismi uygun düştü. Hikâye sanatının kurgu-estetik unsurları, kişilerin kurgulanması, öykünün okuyucuda uyandırdığı hissiyat ve etkilenmelerin sırları, öykü anlatıcılarının pozisyonları, öykü ve roman denemelerinde oldukça yeni teknik ve dillerin kullanılması, bu konuda Türk edebiyatında gelinen nokta vs. gibi konular bu bölümdeki yazılarda ayrıntılı olarak irdelenmektedir.

Üçüncü bölüm için “Öykünme Efektleri” ismi seçildi. Hikâye sanatının diğer sanatlarla ilişkisi her zaman önemsenmiş ve tartışılmış bir konudur. Dolayısıyla bu bölümdeki yazılarda “disiplinler arası” bağlamında hikâye sanatının diğer sanat alanlarıyla ilişkisini ele alan yazılar yer almaktadır. Özellikle hikâyenin “şiiir” sanatıyla ilişkisini içeren yazılar bu bölümde bir araya getirilmiştir.

İlk Bölüm için “Anlatıdan Öyküye” adını kullanmıştık. Zamanla gelinen noktada öykü sanatı adeta ilk haline dönüş yapmaktadır. Özellikle postmodernist tarzda kaleme alınan metinlerde bildiğimiz hikâye ya da öykü retoriği deforme edilmiş; hikâye sanatının adeta genleriyle oynanmıştır. Bu manada dördüncü bölüm için “Öyküden Anlatıya” tabirini alt başlık olarak seçmeyi uygun gördük. Bölümde yer alan yazılarda özellikle “anlatı” kavramının sınırlarının genişlemesi ve hikâye sanatını ilgilendiren unsurların her geçen gün artması meselesi tartışılmaktadır.

Yukarıda da değindiğimiz gibi, hikâye (öykü) sanatının özellikle şiiir sanatıyla yakın ilişkisi vardır. Bu ilişkiyi araştıran birçok çalışma da tarafımızdan yapılmıştı. Hatta daha önce ünlü şiiir Cahit Sıtkı Tarancı’nın hikâyeleri üzerine yaptığımız bir kitap da

yayınlanmıştı.² Kitap, hikâye ve şiir ilişkisi üzerine, şahsımızla yapılan uzun bir söyleşiyle sona eriyor. Bu söyleşi de bir dergide yayınlanmıştı.

Kitapta yer verilen ve hepsi yayınlanan bu yazılarda hikâye sanatının kuramsal-felsefi-estetik boyutu, hikâye sanatının kurgu-estetik unsurları, hikâye ve diğer sanatlar ilişkisi ve hikâye sanatını ilgilendiren unsurlar gibi pek çok konu irdelenmektedir. Söz konusu konular genelde “hikâye” (öykü) bağlamında tartışıldı ama, yer yer pek çok yazıda irdelenen konu “roman” sanatı açısından da değerlendirildi. Yani kitap her ne kadar hikâye (öykü) ağırlıklı görülse de pek çok yazı aynı zamanda bir roman incelemesi niteliğindedir. Kitabın bu konularla ilgilenenlere faydalı olacağını düşünüyoruz.

Son yıllarda Türk Edebiyatı üzerine yapılan çalışmalarda özellikle filolojik inceleme metodlarına ağırlık verildiği görülmektedir. Bu manada Dilbilim, Anlambilim, Göstergebilim, Anlatıbilim gibi filolojik eleştiri metodlarının özellikle edebiyat eleştirilerinde tercih edildiğini görüyoruz. Kitapta bir araya getirdiğimiz yazılarda böyle bir özellik de göze çarpacaktır. Yani kitaba giren yazılarda kısaca “Modern Eleştiri Kuramları” ve “Modern Eleştiri Terimleri” de çokça kullanılmıştır. Kitap, modern eleştiri kuramlarına ilgi duyanlara da yardımcı olacaktır.

Kitaptaki yazılarda belirli bir dipnot yazım tekniği tercih edilmiş değildir. Yani bu yazılar yayımlandıkları yerde (dergi veya kitap) nasıl yer almışlarsa, bu kitapta da aynı şekilde yer aldılar. Kitapta sadece bir yazıda (Küçürek Öyküler ve Fıkralar), yayımlandığı kitabın özelliğinden dolayı, dipnot yazımındaki standarda uyulmamıştır.

Bu kitabın ortaya çıkmasında pek çok kişinin doğrudan ya da dolaylı katkısı oldu. “Hocam, yazılarınıza bir türlü ulaşamıyorum; ne olur artık şu yazıları bir araya getirin ve kitaplaştırın” cümlesini çok sık duymağa başladığım günlerde bu kitabın yayınlanması fik-

² Bk. Şaban Sağlık, *Cahit Sıtkı Tarancı'nın Hikâyeleri Üzerine Bir İnceleme*, Hece Yay., Ank. 2003.

ri ortaya çıktı. Daha sonra bölümdeki bazı öğretim üyesi ve asistan arkadaşlarım bizzat yazıları bir araya getirmek suretiyle bu kitabın ete kemiğe bürünmesine somut katkı sağlamağa başladılar. Burada kitabın ortaya çıkmasına gerek dolaylı gerekse doğrudan katkı sağlayan bütün öğrencilerime, dostlarıma, öğretim üyesi arkadaşlarıma, asistanlarımızdan özellikle Servet Gündoğdu ve Atiye Gülfer Kaymak'a teşekkür ediyorum. Kitapla ilgili hazırlıklar bittikten sonra "Getir, hemen basalım" diyerek süreci hızlandıran Hece Yayınlarına teşekkür ediyorum. Ayrıca, bu seçkin yayınevinin editörü vefalı dost Hüseyin Su'ya şükranlarımı sunuyorum.

Prof. Dr. Şaban Sağlık

I. BÖLÜM
ANLATIDAN ÖYKÜYE